

ISTORIOGRAFIA ACTUALĂ DESPRE REVOLUȚIA ROMÂNĂ DE LA 1848. EVALUARE ORIENTATIVĂ*

ALEXANDRU MAMINA
(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

Pentru societățile europene contemporane revoluțiile reprezintă evenimente cu o semnificație istorică aparte. Ele nu sunt „fapte” pur și simplu, precum o bătălie sau schimbarea unei dinastii în antichitate ori în evul mediu, ci momente originare, fondatoare într-un fel sau altul ale societății contemporane¹. Din această perspectivă, problematica revoluționară își prelungește cumva actualitatea până astăzi, chiar dacă nu întotdeauna explicit, în sensul acreditării istorice a unui tip de stat și de societate. Revoluțiile constituie așadar o miză simbolică, în subtextul căreia se regăsesc opțiuni și interese contemporane. Nu o dată polemicile prezentului sunt transpuse în „oglindea” trecutului, iar revoluțiile, prin actualitatea lor problematică, sunt primele vizate.

Atâta timp cât este practică în mod liber, istoriografia nu se supune la fel ca politica „legii” de interpretare instrumentală a trecutului (evident, cu excepția lucrărilor teziste, care își propun nu să *explice*, ci să *demonstreze* ceva)². Există anumite reguli ale meseriei care individualizează epistemic istoriografia, conferindu-i o anumită autonomie în raport cu influența factorilor din afara câmpului profesional. Totuși, în calitatea lor de membri ai unei societăți, istoricii rezonază inevitabil cu preocupările acesteia. Ei privilegiază așadar anumite teme și direcții de cercetare în funcție de tendințele din câmpul lor profesional, dar și în funcție de contextul social. Profilul istoriografiei la un moment dat are astfel o valoare simptomatică, atât pentru zona teoretică a cunoașterii, cât și pentru cea practică a spațiului public. Cu atât mai mare este relevanța istoriografiei consacrate revoluțiilor, dată fiind semnificația prezentă a acestora.

În cele ce urmează încercăm o evaluare a studiilor actuale privind revoluția română de la 1848, prin care să desprindem câteva concluzii referitoare la stadiul

* Conferință susținută în cadrul colocviului „Anul 1848 la români. Istoriografie și memorie culturală”, organizat de Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, la 14–15 noiembrie 2008.

¹ Modelul fondator prin excelență îl oferă Revoluția franceză. Vezi François Furet, *Reflecții asupra Revoluției franceze*, București, Humanitas, 1992, p. 17–18.

² Un exemplu elocvent de tezism îl întâlnim de pildă la Alain Besançon, care caută cu tot dinadinsul să acrediteze identitatea tipologică dintre iacobism și leninism. Vezi Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, București, Humanitas, 1993.

cercetării românești, precum și la contextul social în care se desfășoară ea. Ne referim la articolele și volumele publicate după 1990, întrucât se subsumează unei etape calitativ noi în istoriografia română, în care demersul științific nu mai este supus rigorilor ideologiei oficiale (ceea ce nu vrea nicidecum să însemne că tot ce s-a scris în perioada comunistă a fost fals sau viciat). Lucrările apărute după 1990 exprimă în mod genuin concepția autorilor, fiind deci susceptibile să ofere o imagine autentică asupra nivelului cercetării contemporane.

Într-un atare demers evaluator, constrângerile obiective ale documentării au impus inevitabil o selecție. Din numărul de reviste, practic imposibil de consultat de o singură persoană într-un interval de timp acceptabil (adică suficient de repede încât să nu apară mereu altele înainte de terminarea documentării), am ales publicațiile academice și universitare de la București, Iași și Cluj-Napoca. După părerea noastră, decamdată cel puțin, acestea sunt centrele care „dau tonul” în istoriografia română – centrele cu specialiști consacrați și cu un „capital simbolic” preeminent în ansamblul cercetării. Nu este vorba aici de un fel de „imperialism cultural” care să excludă *de plano* posibilitatea unor contribuții valoroase ale istoricilor din alte orașe, ci de constatarea unui prestigiu profesional-instituțional aparte, datorat inclusiv vechimii mai mari a centrelor respective.

Chiar și între revistele de la București, Iași și Cluj-Napoca am operat o selecție, în sensul că le-am păstrat numai pe cele consacrate, apărute sub egida instituțiilor academice și universitare ca atare, renunțând la revistele mai noi, ale seminarelor sau centrelor specializate din cadrul acestora. Soluția este imperfectă, deoarece implică riscul pierderii din vedere a câtorva articole. Totuși, membrii acelor seminare sau centre au publicat și în revistele principale ale instituțiilor, astfel că pierderea este mai mult statistică decât substanțială.

În cazul volumelor, mai puțin numeroase decât revistele, alegerea a privit tematica, nu locul de proveniență. Am înregistrat astfel toate titlurile de care am avut cunoștință, indiferent de locul apariției sau de notorietatea autorului. Criteriul a fost ca lucrarea să se refere propriu-zis la revoluție – în ansamblu sau la anumite aspecte ale acesteia. Nu am inclus aici contribuțiile documentare, reeditările sau volumele de sinteză care conțin capitole despre revoluție. În general autorii acestora din urmă au elaborat și studii de sine stătătoare despre 1848, așa încât punctul lor de vedere a fost consemnat.

În măsura în care nu se întemeiază pe o repertoriere exhaustivă a materialelor, evaluarea noastră are un caracter orientativ, deschis amendărilor. Se întemeiază însă pe *suficiente* materiale pentru a putea emite aprecieri cu valoare generală. Nu ne propunem o prezentare monografică a istoriografiei problemei, ci numai surprinderea *tendințelor* sale caracteristice. În acest sens, nu analizăm calitatea intrinsecă a studiilor, conținutul lor informațional și interpretativ. Urmărim domeniile de interes, mai exact temele tratate și metodele de abordare aferente. Este vorba prin urmare de o evaluare „structurală”, care privește direcțiile fundamentale ale cercetării, constitutive pentru identitatea ei intelectuală.

În revistele institutelor și universităților din București, Iași și Cluj-Napoca am identificat 39 de articole care se referă efectiv la revoluția de la 1848³.

În „Revista Istorică”, a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” din București, au apărut următoarele:

1. Nicolae Marinică, *Activitatea revoluționară a lui Al. Papiu-Ilarian între martie și septembrie 1849* (Nr. 9–10, 1991);
 2. Ștefan Delureanu, *Românii și „Germania” Adunării Naționale de la Frankfurt* (Nr. 11–12, 1993);
 3. Nicolae Liu, *Mentalitate revoluționară și cultură modernă. Contacte și consonanțe româno-franceze la 1848*;
 4. Paul Abrudan, *Rolul ziarelor românești în timpul revoluției de la 1848–1849*;
 5. Eugen Glück, *Ecoul revoluției de la 1848 din principatele române în presa norvegiană*;
 6. Anastasie Iordache, *Din memoriile generalului Henryk Dembinski. Despre relațiile dintre români și unguri la 1848–1849*;
 7. Nicolae Bocșan, *Legalism și revoluție în evenimentele din 1848–1849 la românii din Transilvania* (Nr. 5–6, 1994);
 8. Anastasie Iordache, *Caracterul și scopul revoluției de la 1848 în principatele române* (Nr. 5–6, 1998);
 9. Apostol Stan, *Revoluție și legalitate în 1848 în principatele române*;
 10. Alexandru Mamina, *O evaluare a conceptului de „revoluție burgheză”. Exemplul românesc la 1848*;
 11. Raluca Tomi, *Rapoarte consulare italiene despre revoluția de la 1848* (Nr. 5–6, 1999);
 12. Adrian-Silvan Ionescu, *Momentul 1848 în plastica documentaristică*. În „Studii și Materiale de Istorie Modernă”, revista aceluiași institut, a apărut:
 13. Raluca Tomi, *Români și italieni în timpul revoluției de la 1848–1849* (Vol. XI, 1997).
- În „Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol”, de la Iași, am consemnat:
14. Dumitru Ivănescu, *Contribuții privind activitatea Comitetului revoluționar de la Cernăuți (1848)* (Nr. XXXIX–XL, 2002–2003).
- În „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj Napoca”⁴ au fost publicate următoarele:
15. Gelu Neamțu, *„Gazeta de Transilvania” în revoluția de la 1848–1849* (Nr. XXXV, 1996);
 16. Ela Cosma, *Intervenția rusă în Transilvania la 1849. Imaginea rușilor în presa săsească*;
 17. Gelu Neamțu, *Aspecte ale delațiunii în documentele revoluției de la 1848 din Transilvania* (Nr. XXXVI, 1997);

³ Se mai adaugă două publicate de istoricul maghiar Spira Gyögyi în revista institutului de la Cluj-Napoca, pe care nu le-am inclus aici deoarece ne interesează numai istoricii din România.

⁴ Din 2001 apare sub numele „Anuarul Institutului de Istorie George Bariț din Cluj-Napoca”.

18. Stelian Mândruț, *Die Rumänischen Abgeordneten aus Sibenbürgen zu den ungarischen Landtagen zwischen 1848–1849 (Vorstellungsfähigkeit, Beziehungen und Ergebnisse)* (Nr. XXXVII, 1998);

19. Gelu Neamțu, *Revoluția de la 1848–1849. Bibliografie selectivă și cronologia revoluției de la 1848–1849 din Transilvania*;

20. Idem, *O încercare necunoscută de a-l captura pe Avram Iancu în vara anului 1848*) (Nr. XXXVIII–XXXIX, 1999–2000);

21. Dumitru Garoafă, *Refugiați transilvăneni în județul Vâlcea în timpul revoluției de la 1848–1849* (Nr. XL, 2001);

22. Gelu Neamțu, *Maghiari alături de revoluția de la 1848–1849 din Transilvania* (Nr. XLI, 2002);

23. Teodor Pavel, *Laic și ecleziastic în revoluțiile de la 1848 din Europa centrală* (Nr. XLII, 2003);

24. Nicolae Bocșan, Rudolf Gräf, *Din memorialistica revoluției de la 1848*;

25. Liviu Botezan, *Acțiuni ale țărănimii din comitatul Chuj pentru desființarea iobăgiei în primăvara anului 1848*;

26. Idem, *Participarea țărănimii din comitatul Turda la revoluție în primăvara anului 1848 pentru desființarea iobăgiei* (Nr. XLIII, 2004);

27. Alexandru Roz, *1848–1849 – eroi fără morminte în Țara Zarandului*;

28. Gelu Neamțu, *18 iunie 1848 – „Duminica Sfintei Treimi”, ziua oficială a desființării iobăgiei în Transilvania*;

29. Liviu Botezan, Ioana Botezan (jr.), *Forme de manifestare și specificul acțiunilor țărănești din scaunele secuiești în primăvara anului 1848* (Nr. XLIV, 2005);

30. Gelu Neamțu, Viorel Cîmpean, *Aspecte ale revoluției de la 1848 în părțile Sătmarului*;

31. Gelu Neamțu, *Preotul Ioan Bucur Pop din Budiu de Câmpie, erou și martir la 1848–1849*.

Tot la Cluj-Napoca, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, au apărut articolele:

32. Nicolae Bocșan, *Revoluție și revoluționar la românii din Transilvania în 1848 (martie–august)* (Nr. 1, 1990);

33. Liviu Maior, *Options programatiques roumaines au printemps de l'année 1848*;

34. Gelu Neamțu, *Le programme revolutionnaire de la troisième assemblée nationale de Blaj (15–28 septembre 1848)*;

35. Idem, *Avram Iancu și evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848* (Nr. 1–2, 1992);

36. Melinda Ildikó Mitu, *Imaginea revoluției de la 1848 în Transilvania în opera lui Kövály László* (Nr. 1–2, 1995);

37. Ion Cârja, *Aspecte privind mentalitatea moșilor în revoluția de la 1848*;

38. Camil Mureșan, *The spirit of 'fourty eight'* (Nr. 1–2, 1998);

39. Petre Din, *Mitul „bunului împărat” în Transilvania la 1848–1849* (Nr. 1–2, 2000).

În privința volumelor, am înregistrat 18 lucrări consacrate problemelor revoluției, pe care le enumerăm potrivit ordinii publicării:

1. Aurelia Florescu, *Dacoromânia. Idealul național al tuturor românilor în revoluția de la 1848*, Craiova, Editura Oltenia, 1992;
2. Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848*, București, Editura Albatros, 1992;
3. Ioan Cipu, *Revoluția de la 1848–1849 în zona Făgărașului*, Românești, Mănăstirea „Izvorul Miron”, 1993;
4. Gh. Platon, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, Universitas, 1993;
5. Liviu Maior, *1848–1849. Români și unguri în revoluție*, București, Editura Enciclopedică, 1998;
6. Florian Tucă, Nicolae Ionescu, *O flacără străbate veacurile. Revoluția română de la 1848–1849*, București, Editura Sylvi, 1998;
7. Aurel Vaida, *Revoluția de la 1848–1849 în nordul Transilvaniei*, București, Editura Academiei Române, 1998;
8. Marcela Frântu, *Revoluția de la 1848 și Râmnicul*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Adrianso, 1999;
9. Simona Nicoară, *Mitologiile revoluției pașoptiste românești. Istorie și imaginar*, Editura Presa Universitară Clujeană, 1999;
10. Ilarie Gh. Opriș, *Sângeorgiu de Mureș. 150 de ani de la revoluția din 1848–1849*, Editura Pax-Historica, 1999;
11. Camil Mureșan, Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan (coordonatori), *Revoluția de la 1848–1849 în Europa centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Editura Presa Universitară Clujeană, <2000>;
12. Virgil Birou, *Revoluția de la 1848 în Caraș*, Timișoara, Editura Mirton, 2002;
13. Ela Cosma, *Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848–1849*, Presa Universitară Clujeană, 2002;
14. Paul-Emanoil Barbu, *Revoluția de la 1848 în Oltenia*, Craiova, Editura Alma, 2003;
15. Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a revoluției de la 1848–1849 din Transilvania*, <Cluj-Napoca>, Argonaut, 2004;
16. Gelu Neamțu, Ioan Bolovan, *The Revolution of 1848–1849 in Transilvania. Contributions to the History of Mentalities and the Social Imaginary*, Cluj-Napoca, 2004;
17. Gelu Neamțu (coordonator), *Biografii pașoptiste*, București, Editura Academiei Române, 2006;
18. Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz, *Evreii în revoluția din 1848*, <București>, C.S.I.E.R., f.a.

Dintre cele 39 de articole, 25 sunt tratări ale revoluției în termeni evenimențial-expozitivi, iar 14 – în termeni problematic-analitici. În prima categorie se numără studiile lui Nicolae Marinică, Eugen Glück, Anastasie Iordache (două – nr. 6 și 8), Apostol Stan, Raluca Tomi (două – nr. 11 și 13), Adrian-Silvan Ionescu, Dumitru Ivănescu, Gelu Neamțu (șapte – nr. 15, 19, 20, 22, 28, 31, 34 și 35), Ela

Cosma, Dumitru Garoafă, Nicolae Bocșan și Rudolf Gräf, Liviu Botezan (două – nr. 25 și 26), Alexandru Roz, Gelu Neamțu și Viorel Cîmpean, Liviu Maior; în a doua categorie, cele ale lui Ștefan Delureanu, Nicolae Liu, Paul Abrudan, Nicolae Bocșan (două – nr. 7 și 32), Alexandru Mamina, Gelu Neamțu (nr. 17), Stelian Mândruț, Teodor Pavel, Liviu Botezan și Ioana Botezan (jr.), Melinda Ildikó Mitu, Ioan Cârja, Camil Mureșanu, Petre Din.

În privința cărților, avem 11 volume evenimențial-expozitive și 7 problematic-analitice. În prima categorie intră volumele scrise de Apostol Stan, Ioan Cipu, Florian Tucă și Nicolae Ionescu, Aurel Vaida, Marcela Frântu, Ilarie Gh. Opriș, Virgil Birou, Ela Cosma, Paul-Emanoil Barbu, Gelu Neamțu (coordonator) (nr. 17), Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz; în a doua, cele scrise de Aurelia Florescu, Gheorghe Platon, Liviu Maior, Simona Nicoară, Camil Mureșanu, Nicolae Bocșan și Ioan Bolovan (coordonatori), Gelu Neamțu (nr. 15), Gelu Neamțu și Ioan Bolovan. În cazul volumelor, distincția dintre evenimențial-expozitiv și problematic-analitic este mai puțin riguroasă. Lucrările evenimențiale conțin măcar câteva considerații problematice de ordin general, iar în cele problematice analiza pornește inevitabil de la evenimente. Aici nu avem însă în vedere tabla de materii a fiecărei cărți, ci perspectiva prioritară de interpretare.

În cadrul fiecărei categorii putem discerne alte subgrupe, potrivit planului pe care se desfășoară cercetarea. Astfel, studiile evenimențial-expozitive se împart în tratări ale revoluției la nivel general (al principatului sau principatelor), la nivel local (al regiunii) sau la cel al unei chestiuni circumstanțiate prezentate în logica narativă. În prima subgrupă intră 15 articole și 5 volume: articolele lui Anastasie Iordache (nr. 6 și 8), Apostol Stan, Raluca Tomi (nr. 11 și 13), Dumitru Ivănescu, Gelu Neamțu (nr. 15, 19, 20, 22, 28 și 34), Ela Cosma, Nicolae Bocșan și Rudolf Gräf, Liviu Maior; volumele lui Apostol Stan, Florian Tucă și Nicolae Ionescu, Aurel Vaida, Ela Cosma și Gelu Neamțu (coordonator) (nr. 17). În a doua subgrupă se numără 5 articole – ale lui Dumitru Garoafă, Liviu Botezan (nr. 25 și 26), Alexandru Roz, Gelu Neamțu și Viorel Cîmpean –, respectiv 4 volume – ale lui Ioan Cipu, Marcela Frântu, Virgil Birou, Paul-Emanoil Barbu. Pentru a treia identificăm de asemenea 5 articole – autori Nicolae Marinică, Eugen Glück, Adrian-Silvan Ionescu, Gelu Neamțu (nr. 31 și 35) – și numai două volume – de Ilarie Gh. Opriș, Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz.

În ceea ce privește studiile problematic-analitice, acestea pot fi împărțite în studii referitoare la aspectele instituționale, sociale și mentale (prin aspecte mentale înțelegând, din rațiuni de sinteză, tot ceea ce ține de mentalitățile propriu-zise, de reprezentările sociale și de ideile politice). Pentru problemele instituționale identificăm așadar două articole – al lui Ștefan Delureanu, respectiv al lui Stelian Mândruț. Pentru problemele sociale există un articol – de Liviu Botezan și Ioana Botezan (jr.), un volum – de Gheorghe Platon, și o parte din volumul coordonat de Camil Mureșanu, Nicolae Bocșan și Ioan Bolovan. Cele mai multe se ocupă de aspectele mentale ale revoluției: 11 articole – de Nicolae Liu, Paul Abrudan, Nicolae Bocșan (nr. 7 și 32), Alexandru Mamina, Gelu Neamțu (nr. 17), Teodor Pavel, Melinda

Ildikó Mitu, Ion Cârja, Camil Mureșanu, Petre Din – și 6 volume – de Aurelia Florescu, Liviu Maior, Simona Nicoară, Camil Mureșanu, Nicolae Bocșan și Ioan Bolovan (coordonatori), Gelu Neamțu (nr. 15), Gelu Neamțu și Ioan Bolovan.

Pe lângă tematică, materialele mai pot fi sistematizate după centrele de cercetare unde au fost publicate. Se înregistrează astfel 13 articole apărute la București, 1 la Iași și 25 la Cluj-Napoca. În privința volumelor, 6 au apărut la București (cu o rezervă în cazul cărții lui Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz, care nu are indicat orașul), nici unul la Iași, 5 la Cluj-Napoca, 7 în alte localități. Trebuie precizat însă că volumele sunt mai puțin relevante din punctul de vedere al locului publicării, din două considerente. Primul este că lucrările istoricilor dintr-un centru pot să apară în alt centru. Așa se întâmplă în cazul cărții lui Gheorghe Platon de la Iași, apărută la Chișinău, sau al cărților lui Liviu Maior și Gelu Neamțu (coordonator) (nr. 17) de la Cluj-Napoca, apărute la București. Al doilea considerent este acela că printre autori se pot număra și oameni care nu activează propriu-zis în câmpul profesional din centrul respectiv de cercetare, ca de pildă Florian Tucă și Nicolae Ionescu, a căror lucrare a fost publicată la București. În aceste circumstanțe, remarcăm ponderea mai mare a istoricilor de la Cluj-Napoca printre interpreții revoluției române de la 1848.

În evaluarea pe care o încercăm, primul aspect de remarcat este numărul mai mare de articole și volume evenimential-expozitive față de cele problematic-analitice (25–14). Faptul certifică preponderența preocupărilor și a metodei pozitivistice în istoriografia română consacrată secolului al XIX-lea, în tradiția interpretativă xenopoliană – am spune noi. Este vorba de interpretarea fenomenului istoric prin prisma evenimentelor care l-au constituit, în contextul de asemenea factologic al epocii: revoluția română în relație cu alte revoluții sau cu intervenția puterilor străine. Cauzele structurale sunt precizate, presupuse ca eficiente de-a lungul întregului demers, dar nu tratate ca atare, nu formează obiectul principal al studiului. Accentul cade, prin urmare, pe chestiunile legate de *participarea* la revoluție, fie că se referă la conducători, fie la mase. Abordarea narativă prevalează în raport cu cea conceptuală.

Între studiile evenimential-expozitive, constatăm că cele mai multe sunt istoriile revoluției la nivelul general al principatului sau principatelor (20, față de 9 istorii locale și alte 7 consacrate unor chestiuni circumstanțiate). Situația este explicabilă în contextul modelului pozitivist, care, orientat către factorul politic, tinde să se intereseze prioritar de puterea centrală, în calitate sa de manifestare supremă a politicii. Din această perspectivă, istoriile regionale sunt mai puțin interesante, întrucât par să se subsumeze oarecum de la sine cadrului politic general.

Preponderența istoriilor evenimentiale, și mai ales a celor generale, indică o anumită întârziere teoretico-metodologică a istoriografiei române față de alte istoriografii europene. Nu este vorba aici de a minimaliza importanța istoriilor evenimentiale, în sensul cvasipeiorativ al termenului *histoire bataille*. Orice interpretare, pentru a nu deveni speculație artificială, trebuie să se întemeieze pe cunoașterea faptelor. Dar în condițiile în care faptele sunt cunoscute în liniile lor

esențiale, în care noutățile nu mai intervin decât în chestiuni de detaliu sau de nuanță, a rămâne la nivelul evenimential sugerează mai degrabă inapetența pentru înnoirea modelului interpretativ, decât necesitatea cunoașterii factologiei.

Pe un plan mai larg, o atare inapetență relevă implicit o lacună de substanță a istoriografiei române, și anume lipsa de interes pentru teoretizare, pentru lucrul cu conceptele. Mai mulți istorici, inclusiv dintre cei cu prestigiu profesional consolidat, fie nu practică, fie chiar desconsideră teoretizarea, pe care o echivalează reprobator cu „eseistica” (de parcă eseistica – adică interogația creatoare – ar fi ceva reprobabil!). Faptul nu rămâne fără urmări. În măsura în care istoricii autentici se recuză de la un demers teoretic, inclusiv asupra naturii epistemologice a istoriografiei ca atare, lasă loc liber marginalilor domeniului sau chiar veleitarilor din afara câmpului profesional, care ajung să se exprime cu titlu de autoritate asupra unor probleme de specialitate, culminând cu aceea a posibilității cunoașterii istorice. Atâta timp cât nu sunt contracarați de o critică teoretică profesionistă, evaluările lor eronate sau superficiale, vehiculate prin *mass media*, se impun ca adevărate în conștiința publicului, și încă mai grav – în conștiința autorităților care gestionează cercetarea și învățământul.

Studiile problematic-analitice interpretează revoluția din perspectiva cadrului structural – instituțional, social și mental – în care s-au desfășurat evenimentele. Ele presupun o cauzalitate obiectivă (extrinsecă evenimentului și supraindividuală), cognoscibilă în mod conceptual și susceptibilă să lămurească evoluția lucrurilor. Identitatea fenomenului rezidă așadar în circumscrierea sa generală, care, prin identificarea unor constante și tendințe, conferă semnificație istorică factologiei. În consecință, accentul cade pe *determinările* subiacente ale revoluției, mai mult decât pe participare.

Între studiile problematic-analitice, majoritatea absolută o alcătuiesc cele consacrate aspectelor mentale ale revoluției (17, față de două referitoare la chestiuni sociale, la care se adaugă o parte dintr-un volum colectiv despre mental în principal, și două privind chestiuni instituționale). Decalajul denotă interesul precumpănitor pentru resorturile „interioare” ale fenomenului, în sensul rafinării observației științifice, care nu se limitează la datele empirice. Un interes în care putem întrevedea, totodată, și o tentativă „programatică” de racordare la direcțiile de cercetare din istoriografia occidentală (istoria mentalităților, antropologia culturală, istoria intelectuală). Completarea interpretării materialiste cu factorii „interiori” (credințe, valori ș.a.m.d.) reprezintă un imperativ intelectual, dar și o manifestare compensator-recuperatorie postcomunistă. Este o manifestare benefică în măsura în care urmărește eliberarea de anumite „canoane”, dar care conține riscul producerii altora noi – a se vedea aici moda „mitizărilor” și „demitizărilor” pentru efectul de public.

Surprinzător este însă numărul mic de studii care tratează problemele sociale și instituționale. În primul rând, pentru că lucrările istoricilor din „școala de la Annales”, care au impus la nivel european preocuparea pentru structurile sociale pe „durată lungă”, sunt cunoscute și apreciate în România din anii 1980. În al doilea rând, deoarece într-o țară ex-comunistă, în care materialismul istoric a fost proclamat ideologie oficială, era de așteptat ca istoricii să fie mai familiarizați cu

analiza relațiilor sociale. Preponderența modelului pozitivist a limitat însă substanțial interesul pentru social și pentru metodele de inspirație sociologică. În mod autentic, în istoriografia română nu există nici măcar o tradiție marxistă de interpretare, cu atât mai puțin una de altă orientare teoretică. (Lipsă accentuată și de dificultățile inerente pe care le presupune o cercetare de istorie socială, solicitantă și ca atare nu foarte atrăgătoare).

Influența pozitivismului este recognoscibilă și în numărul mic de studii referitoare la chestiunile instituționale. Factorul politic este perceput și apreciat în expresiile sale evenimentțiale, nu în calitate de structură organizațională a existenței societății. Nici grila sociologică (sociologizantă) nu este deosebit de utilă sub acest aspect, întrucât interpretează politicul doar ca epifenomen al relațiilor sociale, lipsindu-l astfel de o identitate proprie și, implicit, de relevanță cauzală în analiza istorică. În istoriografia română consacrată secolului al XIX-lea, cel puțin, nu există încă o direcție de cercetare a politicului ca atare, pentru sine – dacă putem spune așa, cu instituțiile, raționalitățile și mobilizările sociale care îl constituie și prin care se individualizează în existența societății.

Tematica și metodologia sunt așadar relevante pentru stadiul actual al istoriografiei. Se evidențiază preponderența modelului pozitivist, interesat mai ales de evenimentțial, în detrimentul abordărilor structurale. Dacă în privința analizei mentalului se observă totuși o preocupare mai bine precizată, analiza socialului și a politicului este încă insuficientă.

Pe lângă o atare evaluare de conținut, tratarea revoluției de la 1848 permite și o evaluare a contextului social al cercetării. În acest sens, este simptomatică împărțirea studiilor după centrele din care provin autorii. Faptul că cele mai multe au fost publicate de istoricii de la Cluj-Napoca denotă mai marea actualitate a problematicei de la 1848 în Transilvania, în comparație cu Muntenia și cu Moldova. În condițiile în care statutul provinciei, relațiile interetnice și responsabilitățile istorice preocupă încă publicul din Transilvania, cercetarea revoluției satisface o cerere socială, mai puțin resimțită la București și la Iași. Semnalăm, în context, faptul că în „Analele Universității București. Seria Istorie”, după 1990 nu s-a mai publicat nici un articol despre 1848.

Interesul limitat al unei părți a cercetării față de tema revoluției corespunde și unei indifferențe sau chiar unei neîncrederi cu privire la *ideea revoluționară* în sine. Dispariția comunismului, care se revendica de la ideea revoluționară, a antrenat criza acesteia, a compromis interesul pentru revoluție ca modalitate de transformare instituțională. Chiar dacă, datorită deficitului de spirit teoretic, în România nu există o contestare politico-istorică articulată a ideii revoluționare, aceasta nu mai reține atenția la fel de mult ca înainte de 1945 sau decât sub regimul comunist. De aici frecventarea mai rară a temei, precum și caracterul convențional al tratării din unele lucrări, conform unei scheme devenite loc comun.

Tendința de a „demitiza” revoluțiile se înscrie în același climat de neîncredere față de calea schimbării sociale pe care o propun ele, mai precis față de radicalism și ideea egalitară. Reduse la condiția unor proiecții imaginare anistorice, revoluțiile

pierd din semnificația și prestigiul asociate realității, necesității și voluntarismului care le-au constituit. Ca atare, sunt lovite de nerelevanță axiologică și compromise, totodată, în cultura politică a publicului.

Sub acest aspect, situația din România corespunde celei din Occident, unde se manifestă o anumită modă antirevoluționară. Miza acesteia nu este absolut dezinteresată, adică exclusiv intelectuală. Ea privește valorizarea principiului democratic materializat de revoluții, în contextul disputei simbolice dintre liberalii elitiști și liberalii democrați de astăzi. Cu cât sunt mai depreciate revoluțiile, cu atât este mai compromisă egalitatea democratică – o ipostază cu implicații foarte concrete în planul legitimării și exercitării puterii în societatea contemporană.

Istoricii nu se pot abstrage total din contextul lor social, recognoscibil cel mai evident în alegerea unor subiecte susceptibile să intereseze publicul. Dacă la București, de pildă, se pune accentul pe modificările politice de la 1848, la Cluj-Napoca se discută mai mult despre chestiunea națională și despre violența revoluționară. În timp ce în primul caz chestiunea națională este mai degrabă presupusă, în cel de-al doilea constituie elementul central al reflecției.

O atare influență a socialului, care privește preferința pentru o anumită temă, nu denaturează prin ea însăși interpretarea. Denaturarea intervine numai atunci când istoricul își propune să servească sau să orienteze într-un fel socialul, așadar atunci când se preocupă mai puțin de studierea problemei după regulile meseriei, și mai mult de relevanța și efectele studiului în societate. În această variantă, referențialul nu mai este „adevărul” cunoașterii, ci părerea publicului larg – o categorie esențialmente extraprofesională. În ultimă instanță, aici se face diferența fundamentală între istoricii profesioniști, oricare ar fi valoarea lor, și „politrucii” istoriografiei.

L'HISTORIOGRAPHIE ACTUELLE SUR LA RÉVOLUTION ROUMAINE DE 1848. EVALUATION ORIENTATIVE

Résumé

L'article s'applique aux recherches concernant la révolution roumaine de 1848, menées à Bucarest, Iassy et Cluj-Napoca après 1990. On constate alors la prépondérance des approches événementiels envers ceux plutôt analytiques, dans une tradition narrative qui date depuis le début du XXe siècle. On voit toujours plusieurs études avec un trait théorique marqué, surtout dans le domaine des mentalités, qui certifient la tendance de rattachement aux grands courants de l'historiographie contemporaine.

Mots-clés: historiographie actuelle, révolution de 1848.